

Informell omsorg och stöd bland äldre personer under Covid-19-pandemin*

Axel Wolf, Göteborgs universitet

Sammanfattning/introduktion

Studien handlar om att beskriva vardaglig omsorg mellan äldre personer och andra äldre personer som inte är deras familjemedlemmar (såsom vänner och bekanta). Baserat på ett antal frågor i en webbenkät som distribuerades till äldre personer via Medborgarpanelen vid SOM-institutet vid Göteborgs universitet har vi undersökt vilken typ av informell omsorg och stöd äldre personer ger till andra äldre som inte är deras familjemedlemmar samt hur denna omsorg är förknippad med demografiska karaktäristika och social isolering.

Syfte

Syftet var att belysa vilken typ av informell omsorg och stöd äldre personer ger till andra äldre som inte är deras familjemedlemmar samt hur denna omsorg är förknippad med demografiska karaktäristika och social isolering.

Data och metod

Webbenkäten via Medborgarpanelen skickades ut och besvarades i juni 2020 under en tid då Covid-19 hade en stor påverkan på det svenska samhället. Totalt svarade 10 044 personer 65 år eller äldre på enkäten. Av dessa var det 2155 respondenter (21,5%) som gav stöd eller omsorg till andra äldre som inte var deras familjemedlemmar. Det var mer troligt att respondenterna gav omsorg om de var äldre än 80 år, man, gifta eller i ett förhållande och bodde i en större stad. Den vanligaste typen av omsorg eller stöd till andra äldre var praktisk/instrumentell hjälp (50,6%) samt sociala aktiviteter (25,1%). Omkring 8% angav att de var engagerade i volontärverksamhet som en del i att ge omsorg och stöd till andra äldre. 10,5% angav att de var involverade i ”lite av varje”. Enbart 5,7% var involverade i mer vårdorienterad omsorg. Fler män och respondenter som var yngre än 75 år, jämfört med kvinnor och respondenter som var äldre än 75 år, var engagerade i praktisk/instrumentell hjälp eller volontärverksamhet. Respondenter som var äldre än 80 år var oftare engagerade i socialt stöd och omsorg jämfört med yngre respondenter.

Resultat

Vi fann ingen statistiskt säkerställd skillnad mellan att vara involverad i olika typer av omsorg och demografiska faktorer såsom inkomst, anställningsform (de flesta var pensionerade), storlek på den stad respondenterna bodde i eller födelse-land. När det gäller social isolering så fann vi inte någon statistiskt säkerställd skillnad i upplevelse av social isolering mellan personer som gav någon form av stöd eller omsorg och de som inte gjorde det. Däremot så var respondenterna med den högsta upplevelsen av social isolering oftare engagerade i mer vårdorienterad omsorg. De var också ofta äldre än 85 år. Respondenter som var 85 år eller äldre och engagerade i mer vårdorienterade stöd- och omsorgsaktiviteter upplevde en högre grad av social isolering jämfört med de som var engagerad i praktisk/instrumentell hjälp eller sociala aktiviteter i samma åldersgrupp.

Samma mönster fanns bland yngre respondenter. Generellt så upplevde kvinnliga respondenter, respondenter som var äldre än 85 år, respondenter med lägre inkomst och utbildning och respondenter som var änkor/änklingar en högre grad av social isolering jämfört med motsatta grupper. Resultaten antyder att stöd och omsorg mellan äldre personer i form av engagemang i praktisk/instrumentell hjälp eller sociala aktiviteter möjligen kan bidra till välmående och minskad upplevelse av social isolering bland äldre personer. Slutligen så visar resultaten, i linje med tidigare studier att olika typer av informella aktiviteter är ett vanligt förekommande fenomen bland äldre personer i Sverige.

Vi analyserade även 1327 korta fritextsvar som respondenter +70 år lämnat angående vilket stöd och omsorg de gav till andra äldre. Under denna period rådde omfattande åldersspecifika restriktioner i Sverige som påverkade vardagen för personer 70 år och äldre. Trots detta ägnade sig respondenterna åt en mängd olika omsorgsaktiviteter. Dessa var kopplade till andras eller det egna hemmet och till stöd och hjälp utanför hemmet. Omsorgen skedde också via telefon. Omsorgen handlade bland annat om att göra hushållssysslor, handla åt andra äldre personer eller att mötas upp för att socialisera. Omsorgen kunde också vara del av ett volontäringagemang eller ett delvis formaliserat uppdrag som att vara god man för en annan äldre person.

Vi analyserade även hur den här omsorgen speglade olika former för upprätthållande av ordning av ett ”normalt” vardagsliv. Upprätthållandet av en normal vardag som en del av omsorgsaktiviteterna kopplade till att *stödja andra äldre personer i att klara av deras*

vardagliga rutiner trots de omständigheterna som följde av Covid-19. Exempel på sådana omständigheter var behovet av att hålla fysisk distans till andra, att inte kunna åka och handla i affären eller att behöva undvika kollektivtrafik. Respondenternas omsorg handlade bland annat om att hjälpa till att möjliggöra att andra äldre kunde ha social kontakt med andra trots behov av fysisk distans, att se till att de kunde handla mat eller att de kunde ta sig till läkarbesök utan att behöva ta kollektivtrafik. När respondenterna hjälpte andra äldre personer att behålla sina rutiner gjorde en del det samtidigt som de själva följde de åldersspecifika restriktionerna. Andra gjorde det och bröt mot restriktionerna. Ofta beskrev respondenterna ålder som en princip som avgjorde hur man skulle engagera sig i omsorg för andra. En annan form av upprätthållande av ordning av ett normalt vardagsliv som respondenternas omsorgsaktiviteter omfattade var att *upprätthålla de egna omsorgsrutinerna*. Alltså att fortsätta ge omsorg till andra trots omständigheterna.

Eftersom det fysiska rummet för omsorg krackelerade under Covid-19-pandemin då man bland annat var tvungen att hålla fysisk distans till andra, var respondenterna tvungna att improvisera för att upprätthålla sina egna omsorgsrutiner. Improvisation handlade i de här fallen om att hantera det fysiska rummet och fysiska avstånd på olika sätt. Till exempel så möjliggjorde respondenterna sin omsorg till andra genom att mötas upp och samtidigt hålla två meters avstånd inomhus, genom att träffas ute eller genom att umgås tillsammans via telefonen. Samtidigt kunde inte all omsorg mellan äldre personer upprätthållas under den aktuella tidsperioden. I stället sattes till exempel volontärverksamhet såsom ”fixartjänster” på paus.

Avslutande diskussion

Äldre personer var inte enbart passiva mottagare av omsorg, stöd och hjälp under Covid-19-pandemin i Sverige. I stället så hjälpte respondenterna andra äldre personer att hantera vardagen under de rådande omständigheterna och bidrog på så sätt till det allmännas bästa. Resultatet visar också på att respondenternas omsorg innehöll inslag av uppfinningsrikedom och innovation i att skapa nya lösningar för sina omsorgsaktiviteter, vilket bör kunna leda till ett ökat intresse från omsorgsorganisationer för en ökad patient- och brukarmedverkan i framtidens utformning av välfärds- samt omsorgstjänster.

* Originaltitel på artikeln är “Older adults’ provision of informal care and support to their peers – A cornerstone of Swedish society: Demographic characteristics and experiences of social isolation.” Artikeln publicerades 2022 i den vetenskapliga tidskriften *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 36(2), 468-481. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/scs.13063>